

Mål, medel och modeller för forskningsseminarier

F. Bauer och H. Svensson, *Institutionen för kemiteknik, Lunds Universitet*

ABSTRAKT: Forskningsseminariet är en av de viktiga arenor som doktorander möter på sin väg för att bli forskare och där övas många av de färdigheter som kännetecknar forskarprofessionen; det vetenskapliga omdömet, det kritiska granskandet och diskussion. Det finns dock stora skillnader i seminarietraditioner mellan olika fält och inom teknisk forskning är seminariet inte alls en självklarhet idag. För att skapa en stödjande seminariekultur som upplevs som en givande del av forskarutbildningen blir det därför viktigt att etablera en gemensam förståelse av hur seminariet ska fungera och att hitta en form som stödjer det gemensamma sökandet och lärandet. Vi vill föra ett samtal tvärs över fakultetsgränser om vilken roll forskningsseminariet har i dagens forskarutbildning och olika modeller för seminarier, för att dela och lära av varandras erfarenheter.

1 BAKGRUND

Det kollegiala forskningsseminariet är en av akademins traditionstygda institutioner. Seminariet är en plats för att presentera nytt material för granskning och diskussion. Deltagarna i seminariet medverkar aktivt genom att kritiskt granska och diskutera materialets kvalitet och innehåll i syfte att gemensamt bedöma materialets svagheter och potential med hjälp av sitt vetenskapliga omdöme. Seminariet är därmed en av de viktiga arenor som doktorander möter på sin väg för att bli forskare (Ehn och Löfgren, 2004) och där övas många av de färdigheter som kännetecknar forskarprofessionen och som formaliserats i Högskoleförordningens examensmål för doktorsexamen.

En av de viktigaste färdigheterna att öva, enligt oss, är det vetenskapliga omdömet – ”att utöva omdöme är att skilja på saker, och att göra det med hjälp av en väl beprövad känsla för vad som inom yrkesområdet är kvalitet” som Hasselberg (2009, s. 142) beskriver det. Detta innebär att för att ett vetenskapligt omdöme ska kunna utvecklas behöver det övas. Definitionen ovan kan nog de flesta äldre forskare hålla med om. Detta är något som en forskare ska kunna, men det är samtidigt något som är svårt att beskriva och mäta. Därför finns en risk att det faller bort från forskarutbildningen när den blir mer reglerad. Går det att mäta en forskares vetenskapliga omdöme? Bara de som redan har ett eget vetenskapligt omdöme är kapabla att bedöma det. Att utveckla och öva det egna vetenskapliga omdömet ser vi därför som ett av de viktigaste syftena med forskningsseminarier.

Trots ambitionerna att göra seminariet till ett öppet rum för diskussion finns alltid risken att konflikter och hierarkier avspeglar sig i seminariet. Det finns ofta förväntningar och normer för hur seminarierna ska gå till i en lokal seminariekultur. I denna kultur kan det finnas en given talarordning, formella och informella roller för deltagarna, hierarkiskt styrda interaktioner där personlig status och kön spelar roll (Sundgren, 2008). Det kan leda till att seminariet inte upplevs som den arena för lärande det är tänkt att vara, utan istället används för att konkurrera om prestige och uppmärksamhet (Schoug, 2004). Olika sätt att fråga, samtala och diskutera under seminariet präglar starkt den stämning som skapas, och därmed också deltagarnas förutsättningar att lära sig av och med varandra (Kindeberg, 2008). Dessutom är det inte bara vad som faktiskt sägs som spelar roll, utan lika viktiga kan tystnader och muttranden vara (Cronqvist, 2014). Bilden av seminariet är således komplex och delvis motstridig. Seminariets form och struktur, samt deltagarnas förståelse för seminariet som institution kan dock påverka seminariets karaktär i hög grad. För att skapa en seminariekultur som strävar efter det gemensamma sökandet blir det därför viktigt att etablera en gemensam förståelse av hur seminariet ska fungera och att hitta en form som stödjer det gemensamma sökandet och lärandet.

2 OLIKA TYPER OCH TRADITIONER FÖR SEMINARIER

Det finns en mängd olika typer av seminarier som fyller ett flertal funktioner i forskarutbildningen: introduktionsseminarier där doktorander presenterar det forskningsprojekt de planerar genomföra, halvtidsseminarier där doktoranders utveckling under första halvan av forskarutbildningen granskas, slutseminarier inför disputationen där hela avhandlingsutkast läggs fram. Dessutom kan det finnas

olika läsgruppsseminarier, litteraturseminarier, kursseminarier och gästseminarier, som också kan vara viktiga delar av en forskarutbildning. Genomförandet av dessa seminarier kan också skilja sig åt med inbjudna granskare utifrån, seniora forskare från institutionen som opponenter, doktorandkollegor som utsedda granskare eller ett gemensamt ansvar för alla deltagare i seminariet att läsa och granska det material som presenteras. Det vi fokuserar på här är dock det klassiska forskningsseminariet där en enskild text, t.ex. ett avhandlingskapitel eller ett artikelmanuskript, läggs fram för granskning och diskussion och hur denna typ av seminarier kan utformas för att bli en stödjande och utvecklande del av forskarutbildningen.

Forskningsseminariet kan ses som en ”konkretion av själva universitetets idé” (Cronqvist, 2014, s. 30) men trots detta finns det stora skillnader i seminarietraditioner mellan olika fakulteter, fält och institutioner. Detta blev tydligt i den senaste utvärderingen av forskarutbildningen vid Lunds universitet (Holmström, 2013) där mer än 75 % av doktoranderna vid HT-fakulteten i hög eller mycket hög grad höll med om att institutionens vetenskapliga samtal präglades av regelbundna seminarier, medan motsvarande siffra för LTH endast var 50 %. Även när det gällde hur tillgången på seminarier bedömdes fanns stora skillnader. Vid HT uppgav mer än 75 % av doktoranderna att tillgången på seminarier var bra eller mycket bra, medan motsvarande siffra för LTH var drygt 50 %. Svaren från doktorander från andra fakulteter låg för båda dessa frågor mellan HT och LTH. Att seminariet inte är en hörnpelare inom teknisk forskning och forskarutbildning är en observation i linje med tidigare forskning som visar att det framförallt är inom humaniora som seminariet fortfarande är en viktig plats för forskningen och forskarutbildningen. Exempelvis visade Anna Peixoto i sin avhandling (2014) hur seminariet är en nyckelarena i forskarutbildningen inom humaniora, medan denna roll i andra discipliner istället fylls av bland annat forskningskonferenser och fältarbete.

Som beskrivits tidigare (Bauer och Svensson, 2015) genomförs sedan 2014 på Institutionen för kemiteknik vid LTH en seminarieserie enligt en modell baserad på skriftlig, förberedd respons (Ferm Thorgersen & Wennergren, 2015). Tydliga ramar och frågor till seminariedeltagarna i samband med att texten delas ut för granskning har varit ett bra stöd för att börja reflektera inför seminariet. Deltagare har också uttryckt att modellen gett stöd för olika typer av kommentarer och argumentation genom uppdelningen i den inledande skriftliga responsen och den fördjupande seminariediskussionen. Seminarieserien har skapat utrymme för reflektion och samtal kring forskningen som bedrivs inom institutionen och gett doktoranderna ökade möjligheter att tränas i kollegial granskning och kritiska samtal. Andra reaktioner på denna seminarieserie har varit att en så strikt modell för seminarierna riskerar att begränsa möjligheterna till öppna, sökande diskussioner på seminariet och att det därför kan minska intresset för att delta. Reaktionerna på modellen har dock hittills främst varit positiva.

3 UTGÅNGSPUNKTER FÖR RUNDABORDSSAMTAL

Vi vill föra ett samtal om vilken roll forskningsseminariet har i dagens forskarutbildning och om olika modeller för seminarier, tvärs över fakultetsgränser, för att lära av varandras erfarenheter. Detta samtal vill vi fokusera kring, i huvudsak, tre frågeställningarna som alla kan utvecklas på följande sätt:

- a) Hur ser vi på seminarier som en arena inom forskarutbildningen?

Är seminariet viktigt som arena för att uppöva de färdigheter som kännetecknar forskarprofessionen? Skiljer sig synen på seminariet åt mellan fakulteterna och vad är, i så fall, anledningen till detta?

- b) Hur kan seminariet användas för att uppnå lärandemålen för forskarutbildningen?

Är seminariet ”rätt” arena att öva färdigheterna på eller är andra mer lämpade? På vilka sätt kan seminariet användas för att öva olika färdigheter? Hur säkerställer vi att det blir som vi tänkt oss?

- c) Vilka former för seminarier främjar det gemensamma sökandet och en inkluderande diskussion?

Vilka olika former av seminarier finns och utövas på de olika fakulteterna i nuläget? På vilka sätt främjar dessa en öppen och inkluderande diskussion? Hur påverkar seminariets utformning vilka färdigheter som övas?

REFERENSER

- Bauer, F. och Svensson, H. (2015) Förförståelse och förberedelse – att omforma en seminariekultur. *Lärande i LTH*, Blad 30, ss. 4-6.
- Cronqvist, M. (2014) Det goda seminariet, *Kulturella Perspektiv*, Vol. 23, No. 2, ss. 1718-1731.
- Ehn, B. och Löfgren, O. (2004) *Hur blir man klok på universitetet?* Lund: Studentlitteratur.
- Ferm Thorgersen, C. och Wennergren, A.-C. (2015) Skriftlig respons i fokus inför deltagarorienterade seminarier, i L. Jons (red.), *Seminarier i högre utbildning - En beprövad samling exempel*, Lund: Studentlitteratur.
- Hasselberg, Y. (2009) *Vem vill leva i kunskapssamhället: essäer om universitetet och samtiden*, Hedemora/Möklinta: Gidlund.
- Kindeberg, T. (2008) Forskarutbildningsseminariet som muntlig arena för lärande, *Rhetorica Scandinavica*, No. 45, ss. 49-67.
- Holmström, O. (2013) *Forskarutbildningen vid Lunds Universitet: perspektiv från doktorander, doktorsalumni och handledare*, Utvärdering, Rapport nr 2013:270, Lund: Lunds Universitet.
- Peixoto, A. (2014) *De mest lämpade: en studie i doktoranders habituering på det vetenskapliga fältet*, Diss., Göteborg: Göteborgs universitet.
- Schoug, F. (2004) *På trappans första steg: doktoranders och nydisputerade forskares erfarenheter av akademien*, Lund: Studentlitteratur.
- Sundgren, G. (2008) *Bildning och pedagogik – en akademi för bildning?* Stockholm: Högskoleverket.